

Sooninkan xannen xaranɓe.

Ñaame: ni kitaabe ke toxon ya yi, a wure ni; renme be ma d'a faaba su ga janmu yi, ken yan xilli Ñaame, yogonu xa wa tini; a d'i toxora xa na meeñi janmu yin an kafu saaxen do faaben wa. In da kitaabe ke toxora ke toxo yi, n'a saabun ya: kitaabe ke xa ni Ñaamen ya.

**SOONINKON MAARIDAANO KAFO
EJIPT**

BP.1172 Attaba Caire Egypte.

E-mail: sooninkonkaho@hotmail.com

www.soobe.fr.tt

Tel (kittin xalle): (0020) 104377011

E-mail: madibiramu@yahoo.fr

Xasu 01 / 10 / 2008, Xañakoota

Roraqe

Tiigayen wa Alla da, a ken be ga d'in ña sooninken n'in tuyindi xanne ke konjen d'a safanden ña, nan yill'in ñonto katta ke kitaabe dabarinden ña, in w'a ñaagana xadi a n'in kanda katt'a me tana yi soron nafa ga ke be di.

In da ke xaran kitaabe gemundi ya, kuudo sooninkan xanne ke xaranjen rag a newono moxonbe, a xaranjaanon da, do na kat'a tuunu jowoye maxa, a ga ma ña ti wahaliyi xooze yi.

Kappe keg a wurunu fin beenu kanma: masalankittu; masalanlenmaaxu, masala, maxakonje. Ken falle xanbanna, seerandu, nan kahu gonbonjun xa yi, kitaabe ke lagaren ña sooninkan debu yogonu toxonu, do xaranje.

O wa safandaanon do xaranjaanon su ñontono katta ke me tananu safanden ña, kuudo sooninkan xanne ke raaga wurugini moxonbe do nan bogu muqen di katta bangeyen ña, a xaranjen d'a safanden ra ga yuruwene moxobe.

Sooninkon ti; Soobe d'i Kaman naha.

In maarenmu xa r'o xa na soobe seera m'a n'o xa nafa.

I ti xadi: sange ma ka sigindi sehe ma ri xanne, o na soobe killen muuru, m'o na kaanan daga.

O wa safandaanon do xaranjaanon su ñontono katta safaye ke yi, gelli xa ga na defontaaxun ñari, noqunu beenu; xa na o maatendi jewoye di *{na toxoti tinmeyen na Alla ya da}*.

Kandande

Ke ni xirindi loogonte yi, katta maarenmu sooninko do sooninkan xan mukkaano, nan t’o na dudoxoto xanne ke xaranɓen ɓa kuudo; xanne ke na wurugi a na kaanan daga, do nan kisi sankuye yi.

Alla daali Quraana dare ke noxon di: [Ti i nan gollu, ma Alla gari xa gollen wari d’a faaren do tonɗondaano].

O wa muurunu xa maxa maarenmu, nan ti; o n giri o n’o kittun kini meye, on gollu diinan do sooninkan xannen do sooninkaaxu da, bawo Alla da xanne ke xalih’o yi ya, o na du doxoto o na duntennaaxu ke tinmandi, d’o na katu bakka mexe di duna ke di, o na bada xa xeerin d’a jamun kita.

O wa muurunu sooninkan xannen gollaanan su maxa i n safandi ke kitaaben moxon ma su.

Nan ti sooninkan renmun da, sere su an do sooninkaaxun saxu an d’a n wulli, nan ti sooninkaaxu ni; silamaaxu, me deemande, sunpu sonne do me warayinde killi siren kanma.

O na ti: Harin’o diina ke denɓe kaane na sooninkaaxu do sooninkan xannen wurugi.

Maamande

ken ni maamande do nawarinde ya , katta o maarenmu sooninkan xanne safandaanon d'a xaranjaano, i ga duna noqu su.

Maamandi xerexerente katta o maarenmu beeni ga xara Misira (Ejipt) jamaanen di, i ga da safayu safa sooninkan xannen di, nan ti d'i battun wari, o na ti harisa i na duroxoto [*Alla na duroxotonten ya deemana*].

Duran maamande katta maarenmu beenu ga d'in deema ti digaŋinmun ŋa, sere su toxon w'an digaŋinmen wure, xerexere yi in maarenme Denba Jomu Sumaare.

Sooninkon ti :{ *maxa ña fisirinŋalle; sere su ga da fo sire ña, a do nawarinden xawa*}.

Sooninkara taaxe

koyiye

Masalankitti ñeerundi

Sende Yaxu
Xanbanna
Xaranje
Sooninkara Yexun

Gonbonje
Golle (Fi)
Gollen-yinme
Gollen taxandu
Golli seegadunke

Masalankitti seegundi

Xaralla
Xanbanna
Gonbonje
Gollen birenu
Yillande

Masalankitti kaabundi

Fanje [Senegaali fanje]
Xanbanna
Gonbonje
Tirindaade
Tirindi tonbe [?]

Masalankitti tanmundi

Soxo debe
Xanbanna
Xaran-Suuge
sooninkan xanne
Gonbonje
Koorade

Masalankitti tanmu do baanandi

Wuruho kurunba [Diñadun-fuure]
Xanbanna
Gonbonje
CEEEXE
1- Saamandaana
2- Yakkarinto

Masalankitti tanmu do hillandi

Laxabure ma kara siine
Xanbanna
• *Sooninkon ti*
Gonbonje
Ceexen taxandi kuttu
3- Tappaado
4- Tunsindaano (battaano)
5- Deemanda

Saagande

Masalankitti ñeerundi

Sende Yaxu

Jaare Sooja: xa nella!

Kaaka: Anba, xoje dunkon moxo?

Jaare Sooja: toora su nt'i ya.

Kaaka: jaare Sooja bisimilla.

Jaare Sooja: baasi heti

Kaaka: Alla nt'a ña baasi ya.

Jaare Sooja: Suxunanu ya tehun n'in tandi.

Kaaka: jokki d'a yi.

Jaare Sooja: Seega Suxuna t'i da fo wari an kaara a linŋ'a da.

Kaaka: ken ni mani ya?

Jaare Sooja: axa ren-yaxare Sende, n'a kini o ren-yigo Senballa yi.

Kaaka: ken feti baasi ya, xa dugu in n'in xoxonon xiri n'a moxon kon'i da.

Kaaka: Jaageli, Sankuna, in da xa xiri jamu ya yi.

Sankuna: Hari n'a ña jamu yi.

Kaaka: Suxunanun yan da Jaare Sooja wara katt'o yi, Sende yaxun xibaaren ŋa, t'i w'a mulla i renme Senballa da.

Jaageli: gide, fo wo fo ga gemme an ŋa, o dunje t'a yi.

Kaaka: ken m'in ju, Jaare Sooja an d'a mugu ba? O da renmen kini Suxunanun ŋa.

Jaare Sooja: xa nawari Dukkure nu, Hari n'a tinme moxo siren kin'o yi.

Kaaka-Jaageli-Sankuna: Anmiina!

Jaare Sooja: xa da xa laadanun ko, inke moxo siron ten ya kiñe axa yi, bawo Senballa wa saagene katta Faransi xasu mukke.
Kaaka: xa da yaxarun tuwindi t'a yi, i n'i laadanun koni, tanman nan rage.

Sankuna: Yaxaru, xa daroye wa di, o da Sende kini Suxunanu ren-yigo Senballa yi. Xa da xa laadanun koni.

Haawa: oku laadanun su kahumanto ni tanpille wujuune.

Sankuna: in gida Kaaka, yaxarun d'i laadanun ko.

Jaare Sooja: I su faayi, a do haabon taqen do yaxarun musaaqa kuttu.

Jaageli: o na tanman raga.

Seerande

- 1- ku jaabi bakka masalanlenmaaxu ke di;
  - Digaamen na ko yaxun kanma?
  - Kooni Sooja yi?
  - Jaaren ri koonu renmen mundu? A ri a muuru koonu da?
  - Yaxaren faabanun dunje, n'i renmen kini ba?
- 2- Ku tinmandi bakka masala ke di;
  - .....,
bawo Senballa wa saagene katta Faransi xasu mukke.
  - ken m'in ju, Jaare Sooja an d'a mugu ba?
.....
  - Anba, xoje dunkon moxo?
.....
- 3- Ku digaamu konjaanon ko;
  - jaare Sooja bisimilla.
.....
  - Suxunanu ya tehun n'in tandi.
.....
  - oku laadanun su kahumanto ni tanpille wujuune.
.....

- o na tanman raga.

.....

- Xa da xa laadanun koni.

.....

Xanbanna

Yaxu

Maaño

Haraba; maaño-maxa

Toqa: xosumanta

Dansande

Fallande

Dinmu

Seerande

1- N riiti sefon tanmi ya yaxun haajun ga kiñene ku bey i, [a ña toxo ma golle]. ?

2- Sefe yaxun kanma, an ga ke be tu a di, a fo roxe lenkaccu 10.

Xaranye

Sooninkara Yexun

Yexu ni fi ya walla kappe ya ni yigo do yaxare naxa sariyan killen kanma, i kiñe halle siinan haqe yogo yi. Yexun wa duna di gelli o haaba Adama(Se) d'o ma Haawa(Sette) kiye (gelli duna joppe bire).

Soonikara yaxun wa no gelli ganni, a moxon geben ga ni, xo: yaxaren ga na yi a ga demu yexini m'a ga ma demu yexini.

Tunkan renmun ñi yexini i do meenaxa, moodin renmun xañi mee yaxini, komon xa ñi mee yexini. Xa moodin renmu rañi tunkan renmun yexini, ma tunkan renmun rañi moodin renmun yexini.

Yaxanbaane ga na yaxanne wari a ga na linɲ'a da, a na daga i haaba noqu kuudo n'a kon'a da ti kaati ren-yaxare i wa mulla na yexi, gell'an da gemu haaben ɲa, i na killun kuttun tara, ken geni xo na jaaren xeyi katta yaxaren saaranon ɲa, nan t'i wa mulla ni ren-yaxaren kini i ren-yigon ɲa. Gell'i ga na dunɲe, i wa koota kutunu nan ti ke koota hulaane ni tanma rege koota.

Tanman rege koota yaxaren saaranon do yigon saaranon wa meeñiini misiiden di, ma dingira su tanman raga regene noqube.

Tanman rege halle, salle su ga na kiñe (baana, sunxaso) kiinen nan xawa tiye ma ñexe walla dagana katta yaxaren haaba yi (a

kallu). I nda yexun biren kutu, yigon na ñaxamala xeyi katta yaxaren haabanu yi, kun xan'a xeyi katta saaxanun wa, i kun yan

xawa kootan kutunu. Ken halle i na meeñi kuudo na huttun kettu. A gangebe ñaxan wa ñaana alaxamisan koota, ma alahadi, ñaxan

kiyendi maaño yigon wa toxxo haaben noqu i duran konpen di, a di mellemun do menjanɲu, maaño yaxaren xa ni ken moxo ya di.

Ñaxan ga na ñeme yigon menjanɲun wa duwanɲ'a da ti yexun tinme moxo sire, do ni xannun gemundi kun d'i me.

Alaxamisan wuron di ma nelle, yaxarun wa maaño yaxaren yanqin'i kan di, xa maa ren tintun ta kappa yanqaanon wa . Yaxun

wa ñemene ken kootan su. Maaño yigon wa warayi ni kille yexun xibaarun wa ti sere yi, i ga ti ni ken da(haraba yigo) yaxaren xawa ken moxo ya di(haraba yaxare).

Ñaxan ga na ñeme ti koye yi, deben yaxarun su wa meeñi ni, maarenmun do menjanjun, maaño yaxaren noqu, kuudo na baasenun kini yaxaren kaadun kon wa, do n'a koyi jama ña.

Ke ni digan buccunu ya yi yexun kanma sooninkara gelli ganni ma saasa.

Mahamadu salle gasanma

Tirindu

- 1- Yaxun ni mani ya? A na duna di gelli kan bire ?
- 2- Sooninkara yaxun ñaana kan moxo lenkaccu dantanto noxon ña?
- 3- Ñaxan koyen falle manin ñaana?
- 4- Kooni ke digañinme safandaanan ña ?
- 5- Hallanden ñaana taraatan kootan ya yi sooninkara?
- 6- Yaxaren muurini kan moxo?
- 7- Tanman rage koota koonu na me ñiini?
- 8- Tanman rage halle mani wa ñaana kiinan kaarankon do yaxaren soron naxa?

Gonbonje

Golle (Fi)

Gollen ni: fi ya a ga ñanje koyini. xo; Sanba daga, Maaro wa ñonnono. Daado wa riini yige. Ñaame, li yere. Waagi, xa daga xara.

Gollen sihanu:

1- Ñangolle: figumen ga da golle be dabari. Xo: Malle daga , a xara , a sigi , a saxu .

2- Ñanmoxo: moxo be ga ña figumen wa. Xo: gollen siro, yiganden linjo, sanjaanen siro, Banta xooro.

Gollen yillayu

a) yillayi fana:

xo: daga

xara

katu

b) yillayi fillandi:

dagana

xaranja

katta

Gollen-yinme

Gollen-yinmen ni: sefe ya fin ga bakk'a yi, a do figumen do biren ga nta doome. Xo: dagaye(daga) [nan daga], kahuye, suuguye.

A noonu ni sikko ya: a) dagaye [ye]. b) nan daga [nan]. c) daga.

Gollen-yinme be ga gollini sooninken di siri ken ni sikko ya: 1- na [ye] sukka gollen ña; dagaye. 2- na gollen wara koomante fanan ña; daga, bogu. 3- na [nan] ro golle joppaadun ña: nan daga, nan yige, nan sigi.

Gollen taxandu :

Gollen wa taxandini katta fillo yi: **1- gollu dangaana. 2- gollu xenpaana.**

1- Dangaanan ni: fi be ga lahini minna. Xo: Maamu da safayen xara, Maxa da bataaxen safa, Banbi da cigan yinsi.

2- Xenpaanan ni: fi be ga nta lahini minna. Xo: Buubu yige, a daga kan di, a taaxu konpen di, a xenqe baren kanma.

Korosinde

Golli dangaanan ra wa xenpene n'a ñi, a moxo ma yille. Xo: a da jin mini --- a mini, a da safayen xara ---- a xara, a da yiganden yiga --- a yige.

Golli xenpaanan ra wa dangini o ga na (ndi) sukk'a yi. Xo: Banta taaxu--- a d'a taaxundi, a tere --- a d'a terendi, a yige --- a d'a yigandi,

Banta tere, a d'a terendi, a terendindi. (ndindi) .

(ndi) ga na bogu dangaanan ña , a wa xenpendini. xo: A da leminen yigandi, a yige.

(ndi) ga na ro xenpaanan ña, a w'a dangindini katta minna. xo: A tere. A da leminen terendi, a yige, a da leminen yigandi.

Gollen taagumansu yogonu

a) dangaana:

xo: a yiga a ;
a soro o;
a kutu u;
a mini i;
a texe e;

b) xenpaana :

xo: a yige.....e
a sore.....e
an kati.....i
in mini.....i
a texe.....e

Gollen noonu: tuyinte do tuyinbali

1- **Golli tuyinten** ni: ke be figume ga bangene digaamen di. xo: Gundo da yiganden yiga, Maamu da bataaxen safa.

2- **Golli tuyintanbalin** ya ni ke be figumen ma minnan ga nta bangene digaamen di. Xo: in safandi, a wutundi, a kutundi, yiganden yige, jin mini, yitten xose.

Korosinde:

a) Minnan ga na muxu; [Gollen do ndi] yan riini doome. Xo: in da leetaran safa, in .....safandi.

b) Golli xenpaanan tuyintanbalin ra nta riin'a yi. Xo: in daga kan di, a saxu, an bagu.

Golli seegadunke

Golli seegadunken ni: fi ya seegan ga d'a batte, a ga saagene katta figumen ɲa. Xo: Malle da **du** xaraɲundi, Banta da **du** goto, Kaba do Gundo da **me** xanu, Banjugu do Buubu da **me** mugu.

Golli seegadunken gollu:

1- Minna xo: Banta da du xaraɲundi, Maamu da du wanqi (yanxi).

2- Tinmanda xo : a xooro ti du, a sigi ti du, i sigi ti me.

Korosinde

a) Seega ke ga na ri minna; a na gollen saamana ya kudayi. Xo: in da du xanu, a da du xoni, i da me ñonto.

b) seega ke ga na ri tinmanda; gollen ya na a saamana kudayi, xo : a xooro ti du, a daga ti du, i sigi ti me.

c) « Du » ni gollen ga na giri kaara baane xo : Maamu da du taaxundi.

d) « Me » ni gollen ga na giri kaaranu filli (kaaro filli) xo: o da me xanu, i da me deema, o na me xaraɲundi.

Seerandu

- 1- Ku jaabi ti gonbonɲen faamuyen ɲa
  - Gollen ni mani ya ?
  - Gollin-yinmen ni mani ya ?
  - Gollen taxandini katta manime xenpeyen kaara ? i ko do misaalu?
  - Golli tuyinten ni mani? Golli tuyintanbalin ni mani ya?
  - Mani ni golli seegadunke ?
- 2- Misaale riiti ku yi;
  - Golli seegadunke minna.
  - Golli seegadunke tinmanda.
  - Golli tuyinte, do golli tuyintanbali.
- 3- Ku misaalu danbijewu katta i kamannun ɲa;

- Binta daga, tippen siro, Maama da yillen goro,a yere Koran wure, Maamu da maaron joxu, in yanqindi, Baccinne da du sufa, biirun sigi ti me.

Katta:

golli dangaana. ....
 golli tuyinte .....
 golli xenpaana .....
 golli tuyinbali .....
 golli seegadunke minna .....
 golli seegadunke .....
 tinmanda.

- 4- Daga gollu tanmi mundu masala ke di (sooninkara yaxu).

1 - ..... 2- .....
 3- ..... 4- .....
 5- ..... 6- .....
 7- ..... 8- .....
 9- ..... 10- .....

Masalankitti seegundi

Xaralla

Royen koota; suxuba

Lemunun wa do Deben beddun su, killun kanma, bakka do kaanun do gallun ɗa, fatanbinnira lemunu, fo xooron do buccunnun, yigun do yaxaru, i su wa tenɗene katta xarallan ɗa. I wa katta xarankonpon ɗa, i ñaxalinton. Xa fo tugunnun do xaranlen kurunbon jootinto: bawo i bogu kaanun di, d'i wa laatono saaranon ɗa, I xa ma demu ken ɗa.

Gidan-yigun do gidan-yaxarun wa xoxonon kittun ragana, i raga nta terene siri. Xa koota yogo ku ya n'i du denɗene xarallan ɗa, I ga wurunu do killun ɗa, I yan riini ña xaranlen xooron ɗa. Fin be ga d'o xaralla ke haranfarondi ken ni: a bili ke ya, a su kurunba, a g'o kabana kiyen do kanmen ɗa. A tagayun su betexenten ya ni ti tuxa xullen do doori binne, a jagonten faranfare, xo mani fo!!!

Mexen tanmun [M10:15] ga na dangi ti saqo tanmi do karago, i wa bakka tuumayen ɗa, nan sanga yitti gemunto ku wure, i d'i fuugi timi linɗu, i wa riini na fonne tuuma, i na wuccinne sanga.

Jaagundaanon xa wa taaxunu do yittun wure, i d'i yitti renmun d'i yigandu.

Digaamu beenu ga dangini i do me naxa, royen kootan ɲa:

[[soxen ñ'o ku karini yirigi]] yogo digaame.

[[yigon, an xooro de!]] fo xooren wa yi n'a ko fo tugunnen da.

[[xaranmoxo ke wa xo a siren ni, a mullen xa ni]] I wa ken konno me da.

Beesu wayi na i xaaxon maxankoni, I menjanɲun da, ke be ga tere, do ke be ga yille i maarenme ne, xaranɲallen noxon di. Ku beenu xa ga ñi da xañe ma togi, kun xa w'i xallen konɲo, I n'a kara soyendi !!!.

Sere su w'i kaara wuttu masallan di, royen kootan ɲa, I ñaxalinto....

Seerande

- 1- Ku jaabi bakka masalankitten di;
  - royen koota hana deben beddun na kan moxo?
  - Leminan xooron na mani ñaana i dagante xaranlan ɲa?
  - Xaranlenmon butunten ya na katta xaranlan ɲa ba ?
  - Fo tugunnun na kan moxo katta xaranlan ɲa?
  - Xaranla ke na kan moxo?
  - Xaranlenmon bakka tumayen kan bire?
  - Xaranlenmun sagana minna i n da bogu tumayen ɲa?
- 2- Ku tonɲondi ti (✓) ma n'i gaarandi ti (X) nan bogu masalankitte ke di.
  - Royen koota, Lemunun wa do Deben beddun su, killun kanma...
  - Xaranlenmon wa katta xarankonpon ɲa, i butunto. ....
  - Xaranlan bilin faranfaren ni, a kurunban xa ni. ....
  - Xaranlenmun wa bakka tumayen ɲa, mexe tanmun do baanen [11:00] biren ɲa nan sanga. ....
  - Jaagundaanon wa do yittun wure, i d'i yitti renmun do i yigandu. ...
- 3- Ku tinmandi ti masalankitten xaranɲen ɲa;

- .....
royen kootan ɲa: [[soxen ñi o ku karini yirigi]] yogo digaame.
- A tagayun su betexenten ya ni ti tuxa xullen do doori binne,
.....!!!
- I ga wurunu do killun ɲa,
.....

Xanbanna

Royen koota

Bedde, soroban ni: beddu.

Tenɲe, jonkoyi, telenɲo

Jagonten; a bogu jago, na fon jago n'a faranfarondi.

Bili; bilin ni ke ga xuben kanma, n'a xuben bili t'a yi.

Tuxa;

betexenten

buccunnun

wuccinne, dinma deppe.

Xaranɲallen; xaranɲen ga walle na wucce be ña kuudo
xaranlenmun na fonne tuuma.

Tuumayen; xaranlenmon ga bakke be ñaana n'i tuumayen
bagandi, do dulle ga ke be yi ken na yigande muuru, nan yige
saqa dandanton noxon ɲa, xo: saqo 15 ma 30 noxo.

Maxankoni; na ho maxakoni a ga moxonbe.

Seerande

1- xaranlenman haaju ga kiñene yokku beenu yi, xarannjen noxon
na, liiti 10 yi.

1- ..... 2- 3- 4-
.....

4- ..... 6- 7- 8-
.....

9- 10-
.....

2- Sefe ku xaranlenmun kanma, a ho roxe lenkaccu 12.

Gonbonje

Gollen birenu:

Gollen wa taxandini katta birenu 4 ya yi:

- 1- golli danginte (fi kiite); xo: Haajara Daga kaanun di.
- 2- golli jopante (fi kurunba) xo: Haajara wa dagana.
- 3- golli riyinte xo: Haajara wa riini daga.
- 4- golli koomante; xo: Haajara, daga. Ma: daga, Hajara

Golli kiite

Golli kiiten ni; sefe ya, a ga golli danginten ñanñen koyini. Xo: Maaro daga, Jaaba da yiganden soro, Gaayi ma xara.

Golli kiiten dabari moxo:

Golli kiiten wa dabarini ti: toxo + golle, xo: Sinbara + daga, Sinbara daga. [daga].

Korosinde;

1- Golli kiiten tunsini ti [da] ya sabatiyen biren.

A wa tunsini ti [ma] ya xatanden bire.

Xo: a da bataaxen safa, a ma bataaxen safa.

2- Golli kiiten gan xawa ñaana a ga maxa ña, a wa tunsini ti maxa, xo: Banta maxa tere, Jaaba maxa bataaxen safa.

Golli kiiten taxandu:

1- Golli kiite, xo: in daga, an kiñe.

2- Golli kiiti duumante, xo: an ñi dagana an kaawu sella, a ñi telle xara a leminaaxu ña (di).

3- Golli kiiti ñamante, xo: an ñ'an ga mungu, in ñ'in ga daga.

4- Golli kiiti tinte, xo: a giri dagana, a giri yigene.

5- Golli kiiti setunte, xo: a giri xara, a daga xara.

6- Golli kiiti kontinte, xo: in ñ'a tuunu, an ñ'a ñamana, a ñ'a karini.

7- Golli kiiti kiñante, xo: in ñ'a fuutunu, an ñ'a walla, a ñ'a toxxo.

Golli kurunba:

Golli kurunban ni: fi ya, a ga ñanñe koyini saasa ma falle. Xo:

- a) Malle wa dagana. Banta wa xaranja, Maamu wa safandini.
- b) Malle wa tuwaaxun muurunu, Gundo wa leminen tonnono.
- c) Banta nta dagana, Maamu nta saxxa, Jonkunda nta xaranja.
- d) An ntaxa dagana, axa ntaxa gillini, i ntaxa xaranja.

Golli kurunban dabari moxo:

Golli kurunban wa dabarini ti: toxo + wa + golle + n + sigiri lagare be ga gollen ja, xo: Sinbara + wa + daga + n + a; Sinbara wa dagana. [daga].

Korosinde

- a. Golli kurunban wa tunsini ti [wa] sabatiyen biren ja. Xo: a wa telle, a wa safadini, a wa dagana.
- b. Golli kurunban wa tunsini ti [nta] – [ntaxa] xatanden bire ja. Xo: a nta xaranja, a nta safandini, a ntaxa xaranja.

Golli kurunban taxandu:

- a) *Golli kurunba tinte*; xo: Banta faayi dagana, a faayi riini.
- b) *Golli kurunba kundu*; xo: in wa gollini, in wa safandini.

Golli riyinte

2-Golli riyinten ni; sefe ya, a ga fi ñanjen koyini kaana tinte, ma kaana laaten di, riyen sefen [riini] g'a deemana ma sefe be ga xo riyen moxo.

Xo; Malle wa riini xara, Maamu wa riini daga, Kantara wa riini yige.

Golli riyinten dabari moxo:

Golli riyinten wa dabarini ti: toxo + wa + riini + golle, Sinbara + wa + riini + daga; Sinbara wa riini daga. [daga]

Korosinde

- Golli riyinten deemene ti [wa] gollen kaane, xo fi kurunban moxo; a yinme na ri fi kiiten moxon di, do [riini] na kaf'a yi [wa] halle.

Xo; Banta wa riini daga xara, a wa riini soxo, a wa riini daga gaja.

- Golli kurunban ra wa ñaana fi riyinten ña biren toxon ga na kaf'a yi, a r'a kaane ma a r'a falle. Xo: Banta wa dagana xunbane, xunbane Banta wa dagana.

Golli koomante:

Golli koomanten ni: golle be ga riini ti ñamarinde, nan ñamarindi gollen ñanñen ña, ma na gollen ñanñe muuru t'a yi.

Xo: daga, xa ri, o n yige.

Golli koomanten riini seeganu sikki ya yi; [an, xa, o], a nta riini kuttun ña.

Golli koomanten jonkoyini soro sikki ya:

1- sefanlenma; daga. 2- sefanlenmo; xa daga. 3- sefaano; o n daga (o nan daga).

Golli koomanten dabari moxo:

An: Koomanden wa ñaana ti [an] ña, toxon ga nt'a d'a batte; gollen duuron ya wa safene xo: sigi. toxon ga na yi d'a batte; toxon wa walle gollen falle xo: daga Ganda, ma toxon na ri a kaane, ken di fatandan (,) wa roono toxon falle xo: Sanbu, bogu.

O: koomanden wa ñaana ti; o + nan + gollen ña (o + n + golle), xa [n] wa safene i baane xo: o nan daga, o n daga.

Xa: koomanden wa ñaana ti; xa + gollen ña, xo: xa ri yere, xa setu, xa dangi.

Koomanden xatene ti maxa ya; xo: maxa daga. Xa maxa daga. O n maxa daga.

Golli koomanten noonu;

1- Jonkoyinte, xo; daga. Xa daga. O n daga.

2- Jonkoyintanbali, xo; A nan daga. I nan daga.

Yillande

Daga (dagaye) [nan daga]			
Golli danginte	Golli kurunba	Golli riyinte	Golli koomante
In daga	In wa dagana	In wa riini daga	
An daga	An wa dagana	An wa riini daga	Daga

A daga	A wa dagana	A wa riini daga	
O daga	O wa dagana	O wa riini daga	O n daga
Xa daga	Xa wa dagana	Xa wa riini daga	Xa daga
I daga	I wa dagana	I wa riini daga	
Golli guda baanadunken su sigiri lagaren wa danfillene, golli kurunban ña, ganta [ti]. Xo: a ri – a wa riini, a ro – a wa roono. Gollun wa no, i ga ke kille sooxini xo: bogu, sigi, kahu,....			

Seerande

a) Ku jaabi ti faamuyen ña;

1- Gollen taxandini katta birenu manime? I ko na misaale kini baane su yi?

2- Golli danginten ni mani ya?

3- Golli koomanten wure ko o da?

4- Golli joppanten dabarini kan moxo?

5- Manin kappa golli kurunban ña do manin bakk'a yi, na golli riyinten dabari?

b) Ku tinmandi ti an faamuyen ña;

- .....: toxo + wa + riini + golle, misaale
.....

- Fi kurunban wa dabarini ti: toxo + ... + golle + ...+ sigiri lagare be ga gollen ña, xo: Sinbara + wa + daga + n + a; Sinbara wa dagana.

- O: koomanden wa ñaana ti; o + nan + gollen ña (o + n + golle),
.....

- .....: toxo + ..., xo:
Sinbara + daga, Sinbara + daga.

c) Misaale riiti ku yi;

1- Golli koomante: an; sefanlenma, o; sefaano, xa; sefanlenmo.

2- Golli riyinte.

3- Golli joppante.

4- Golli kiite.

d) ku wara golli kiiten ña;

Gollu

golli danginte

In wa dagana kaanun di

.....

A wa jaxen xurusini.

.....

Ñaame wa riini sore.

.....

Lemunun wa yanqini

.....

Xaranlenmon wa riini yige

.....

Daga gunnen di

.....

O n yige

.....

Xa maxa a bonondi

.....

ku denje katta golli joppanten ña.

Gollu

Golli joppante

Denba daga Ganbiya

.....

Jaare Seega ri Tiringa

.....

Maarena

Yinmanke taaxu daaru

.....

Kafon woyinden ña

.....

xasu naxatandi 1

Xaranmoxon ri

.....

f) koomanden ña ti ku gollu yi.

Gollu

Golli koomante

ri .....(o) .....(an)

soxo .....(xa) .....(o)

setu .....(an) .....(xa)

bogu .....(o) .....(an)

xara .....(xa) .....(o)

g) ku golli riyinten riiti.

Gollu

Golli riyinte

Batugunne daga

.....

Moritaane

Hiisiru Biraama wa .....
 xiinene lanben di .....
 Kaba da gajanjen .....
 kutu .....
 Biramasa do Maadi .....
 wa terinkene .....
 Kafon wa wurugini a .....
 n da giri Alla yi .....

- a) ku gollu yilla biru ku naxati ya: soxo, soro, yige, xenqe, taaxu.
 b) Yindun-safande.

Maxanbaane;

Sooninkon tini ko da maxanbaane?

Maxanbaanen ni : **1-** An da ho be xata a g'a ragana. **2-** An da ho be raga a nta dugutan'a yi. **3-** An d'i kitten ñoomi ho be yi a wa regen'a yi. **4-** An d'i be tox'i halle ken ntax'a kitta. **5-** A ga bog'i batten di do hi be yi, kamana kallanken dunɗuyen di a d'a wa riini. Ku ga ni sere be maxankuton ɗa; ken ña ni Maxanbaane. Xa r'o dudoxoto, hi nta kitene ho nta kitene toxo nta kitene; m'an nan tanpi an nan gollu.

Musa Yatabare

Masalankitti kaabundi

Fanɓe [Senegaali fanɓe]

Senegaali fanɓen [fanlenme]; a wa Afiriki kingennan banɓen ya di, a giiloyen wa katta 1800 kilometara; a ya ni fan gilli fillandin ɓa, Afiriki dan ke waxe yi, sigira xooro sikki ya na fanɓe ke, Bafin, Baakoye do Fanlenme, i su lasili ma i siminin gilli Fuuta Jallo(Gine Jamaanen di).

Fanɓe ke bangaben ni; fattanbinnira minaaxen ya yi. Bawoni a bakka Gine nan dangi do Mali nan daga Moritaane do Senegaali. Fanɓe ke ga bakka ti jamaanu beenu yi, kun ya faayi ku, baane su do tanan nta beran haɓe yi, a ga ke be wurana jamaanu ku noxon di; a wa gilli Gine jamaanen di, nan ri Mali nan dangi katta Moritaane do Senegaali ya. Bulle ke be ga wureedun ɓa, a wa riini jamaane su beran haɓen konno. Fanɓen wa taxandin katta taxandiranu sikki; konkonlanman noqu, ke be wure wutuntan ma ga ni, do noqu juppe, a do sinɓanma.

Ke ya ni fanɓe a ga sooninkara naxaanen karana, bawo a wa dangini ti sooninkan debi gabe yi. Ken ya ni hari an ga na toxonu ku faayi, an ɓa ñiini sikkandi ke ni sooninkan xannen ya yi – FANLENME - .

Senegaali Fanŋen taaxuran taxandi moxo:

Jamaane	Xooroye ma Giiloye (km ²)
Gine konankiri	31 000
Mali	155 000
Moritaane	75 500
Senegaali	27 500

Seerande

- 1- Ku tirindu jaabi ti masala ke xaranŋen ŋa.
  - Fanlenme (Senegal fanŋe) na do Afiriki dan minna yi?
  - Fanlenme giiloyen da manime yi?
  - Fan manimandi ni giiloyen ŋa Afiriki kinqennan banŋen ŋa?
  - Sigira xooro sikki w'a yi, i ko?
  - Fanŋe ke bakka ti kan jamaanu y?
  - Fanŋen lasirin gilli minna?
  - Fanŋe ke wa taxandini katta taxandu manime yi?
- 2- Ku tonŋondi ti (✓) ma n'i gaarandi ti (X) nan bogu masalankitte ke di.
  - Fanlenme na Afiriki banbuxun ya di. ....
  - Fanlenme giiloyen ni 2400 kilometara. ....
  - Senegaali fanŋen wa bakka do Gine, Mali, Moritaane.
.....
  - Fanŋen ke nta bakka do Senegaali ya. ....
  - Fanŋe ke ya bakka do sooninkara yi. ....
  - Senegaali fanŋelasirin wa gilli Ganbiya. ....
- 3- Ku tinmandi ti an gada hin be faamu masala ke di;
  - Senegaali fanŋen [fanlenme]; .....
  - Sigira xooro sikki ya na fanŋe ke, ...,
.....do .....,

- ..... Bawoni a bakka
Gine nan dangi do Mali nan daga Moritaane do senegaali.
- konkonlanman moqu, ke be wure wutuntan ma ga ni,
.....
- .....
.., bawo a wa dangini ti sooninkan debi gabe yi.
- Ken ya ni hari an ga na toxonu ku
faayi,.....
- ..... – FANLENME - .

Xanbanna

Fanɓe; jiwuran killi xoore, a gillen xa ga ni. Jin noqun toxonu: Geeji, Fanɓe, Lanbe, Xoole, Xaare, Dala, gunba.

Senegaali fanɓe[fanlenme];

Afiriki: Afiriki ni duna tatti fillandin ya yi xooreyen di, ñiñe ke kanma.

Afiriki kingennan; Afiriki taxandinten na katta taxandu karagi ya:

1- Afiriki kingenna. 2- Afiriki kinbakka. 3- Afiriki Banbuxu. 4- Afiriki Saaheli. 5- Afiriki naxaane.

Gine konankiri

Mali

Moritaane

senegaali

Bulle;

Tabanɓe: tanbanɓen ni tagaye be ga sikki ji wuran killen di, kuudo na ji raga, xo: Manantali tanbanɓe, a ga Xaayi maran di. [a natalin wa kaane].

Salla: bili be ga roono jin kanma, kuudo an ra ga ji ke kutana moxonbe, a ña ta gume ma woto.

Seerande

1- liiti toxonu yogonu ku beenu ga fanɓen di xo: fuure,

....., ...,
.....,.....,
.....,
.....,
.....

2- An maxankonɓen ñaana tanbanɓen kanma, katta lenkaccun 10 me yi.

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

**Manantali Tanbange
Xaayi Mali**

3- Maxankonje dabari fanje ma lanbe ma geeji ma xaare kanma,
Afiriki noxon di, a fo roxe lenkaccu tanmi do naxato (14).

Gonbonje

Tirindaade

Tirindaaden ni: sefe ya, o ga tirindini t'a yi, a ña kiilunte ma fo ma noqu ma jaate maaxa bire.

Xo: ko, kan, manni, (mani) minna, manime, (manneme) yaala, ba?

Tirindaaden siihanu(noonu):

1. kiilunte: tirindaade be ga tirinden ñaana kiilunten kanma.

[Ko] *bajo* - xo: ko renme ni Malle? Maamu kiina ni ko yi? Koo ni fayanan ña?

[Kon] *bajo* - xo: Kon daga? Kon bogu saasa? Kon yige? Kon da laqen ñuñi?

[Koonu (ni)] *soroba* - xo: Koonu renmu ni ku yi? Koonu ma yige harisa?

[koonun(ni)] *soroba* - xo: Koonin yige? Koonin daga kaara?

2. fo, fi: tirindaade be ga tirinden ñaana fo ma fin kanma.

[manni]- xo: manni ke yi Maamu? Manni an ga ma daga xara? Manin sigi an ña ma ri xadi?

[mani] - xo: Manin ña? An n'in haayini mani ya?

[ma]- xo: An n'in faayini ma? [mani ni]xo: mani ni gollen ña?

3. dingira(noqu): tirindaade be ga tirinden ñaana noqu ma

dingiran kanma. [minna] xo: Sanba daga minna? Baalu na minna? minnan kini Henda yi? Jonkunda giri minna?

4. jaaten tirinda: tirindaade be, an ga na yi jaaten haqen muurunu an ga tirindindini t'a yi. [manime] xo: ke xalibe xobe manime? Manimen xobe?

[manneme] xo: an jaxe ke gaage manneme?

[manme] xo: a da gappe ke kita manme?

5. digaamen xalle(iyo ayi tirindaade): tirindaadu beenu jaabin ga

ñaana ti [iyo **ma** ayi]. [yaala] xo: yaala Baaba daga? [ba] xo:

Banta ri ba? [keti] xo: Keti Janna daga ya? Keti an ke ma yige?

6- Moxon tirindaade: tirindaade be ga gollini an ga na yi an mulla na fon moxon tu, [kanmoxo]? xo: Salle yanqa geden di kanmoxo?

7. Biren do fiinun fateyen xalle: tirindaade be ga tirinden ñaana biren kanma, do na tirinden ña fiinun naxa, a do a rawa a ñaana kiilunten xa kanma. [kan]:

a) Bire – xo: Sanbu ri kanbire? an riini kanbire?

b) fiinun naxa - xo: Kan leminen xenu? Kan yigo ni ke yi? I do kan faren daga gunnen di? Kan xube baanen xenu? Kan xarinlenmen yere d'an ña? In nan riiti kan korondanme yi?

Tirindi tonbe [?]

Tirindi tonben [?] ni: tonbe be ga walle tirinden sefankan kaane, n'a koyi nan ti sefanka ke ni tirindinden ya yi, xo: Afiriki gunnen ñaana digan wa kanmoxo?

Koronsinde:

Ko- kooni – mani- manime – manneme – manme? golle ma deemandan ga na sukk'i ya (n) wa ron'i lagaren ña. xo: kon daga? koonun yige ? manin ña ? manimen xara ? soro mannemen yige? yigu manmen ri ?

.....ba? ra nta sikki digaamen ma sefankan joppaadu, xo tirindaaden kuttun moxo, xo: Ñangiri daga ya ba? Jegi ma daga ba? ~~ba jegi daga?~~

Seerande

- 1- Ku jaabi t'an faamuyen ña, bakka gonbonje ke di.
- Tirindaaden ni mani ya? Do misaale?
- Tirindaaden noonun ni manime? I ko d'i misaalu?
- Kiilunten do biren kappa kan tirindaade di?
- Misaale riiti [kan] ña; bire, kiilunte, fo, fonmuume?

- Tirindi tonben ni mani ya?

2- ku tinmandi, n'a ña masalanlenmaaxun ña;

A : ..... !

B : ..... ?

A : .....

B : ..... ?

A : ..... ?

B : .....

A : ..... ?

B : .....

3- tirinden ña ku toxonu kanma;

	.....?
Jaxe	.....?
Birahima	.....?
	.....?
Wagadu	.....?
	.....?
Xasu	.....?
mukke	.....?
30	.....?
	.....?
Tonge	.....?
	.....?

4- Ku sefankaanu yilla tirinden ña;

Maagu daga makkan .....?

teenun ña. ....?

Gelli tenenje ke .....?

koota Sirandu .....?

watunten ya ni.

Madibiramu daga .....?

Senegaali. ....?

Yere yan kani Ñaame .....?

yi i ga da teenun .....?

taxandi.

Laxami wa riini xasu .....?

karagandi tanmun do .....?

karago.

Mexen tanmun dangi .....?

ti tanpille do saqo .....?

karagi wacca.

5- tirinden ña ti ku tirindaadenu yi;

Ko .....?

koonu .....?

kon .....?

koonun .....?

Mani .....?

Minna .....?

Manime .....?

yaala .....?

Kan .....?

Ba? .....?

Kan .....?

moxo .....?

5- Yindun-safande

Sooninkon Maarinden Kafo Ejipt

Kafo ke taxaxu siine 1971(I.S.F. 1):/[Isa Saareyen Falle] na me deemanden boyi sooninkan remun naxan ña, a siginten ni ti maarinde [naaminde] tontenin ya yi, nan hanmintaaxu ti naamen do tuwaaxun do kappen gemunde. A d'a wa xirindini katta me deemandi banganten siginde sooninkan renmu su do me naxa

xerexere yi naamindaano gell'i ya, ti tuwallenmaaxun yonkin sanqinden da, do tuwaaxu ke danbe renmu su do me naxa. Na tuguti; tuwallenmaaxun do tuwaaxu surumaaden ni: baanaxun sanqa sere baanen kaane taaxen tanganden da ɗa do kafo, faaban kan do sere gumaaxun haqun tangande. Saage tibabunun naame-maranden do i simaye, ken ya ni bonen wa fatanbinnira saraaxun kanma do i debinkaaxun sankuden, n'a ña golli gemunte ya a ga fatanbinnira xannun xaranɗen d'i wuriginden nagaanini, kuudo; I nan maxa burexe do biren ɗa.

Masalankitti tanmundi

Soxo debe

Soxo-deben: ni soron ga giri nan daga debe be taaxundi do soxen batte, soro yogonu na setu xaaxo ɗa nan yanqaa kiineye ɗa. Xa yogonun nta yanqana kun na non ɗa ya kudayi.

Soxodeben fo gabe na xoroban ya kaaran ɗa, ma gidin kaara. Ke soxo-debe be g'o maxa kundu, a banbuxun di gidi gillen wa no, yittun do sokkun ga yi na giden kanma su raga. A saahelin di fanɗen wa no, ɗiɗadun-fuuren wa dangini i do fanɗen naxa. Xaaxon ga na kiɗe; sokkin xayen do yitti nerinto, nan kahu deben tibia haranfaron ɗa, faranfaroƷe xenpa! Gallun wa do deben kaaro ɗa, i d'i yilli haranfaro, melli haranfaron xa wa kaanun yoorini.

Soxo-deben na kundu ya a d'i fanka senne, do fanka mullu, ga wurunu.

Seerande

- 1- ku jaabin muuru masalankitte ke di;
- soxo-deben ni mani ya?
- Soron su da setu soro-deben ɗa i wa yanqana ba?

- Soxodebe ke taaxen na kan moxo?
  - Mani na soxo-deben banbuxun di?
  - Giden na kan moxo ?
  - Mani na debe ke haranfardini xaaxon ga na kiñe?
  - Gallu na do minna?
- 2- Ku tonɗondi ti (✓) ma n'i gaarandi ti (X) nan bogu masalankitte ke di.
- debe ke ni debi xooren ya yi. ....
  - giden wa do a kinbakkan ɗa. ....
  - hanɗen w'a saahelin di. ....
  - Gallun wa soxo-debe ke kaaron ɗa. ....
  - Xaaxon ɗa, gide kanma su sokki kaawante. ....

Xanbanna:

Kinbakka		Tiba, jonge
kingenna		Melle
Banbuxu, hankitte		Galle
Saaheli		Kanpalle

Baraaji, **Ke** doroke beer'in wa, an nan daga **keteeren** sellaade wara biiren wure, kendi an na gemu **ken** sugunlenme yi a n maxa du wara geden di.

Baayi Taxi, li **ku** yillu kin'an ma yi, an n'in fallu **kutuurun** xaraxanmu yi, an rinten do **kun** xollo na ri d'an batte.

Xaran-Suuge

"sooninkan xanne"

- sooninkan xanne
- xanne xoore , xanne laate
- sooninkan xanne , xanne barakinte
- sooninkan renmu , sooninkan kisimaru , sooninkan xan mugaano
- toqotoqo falle , maama yinmu kanba
- xanne nta fasu xanne
- wandi xanne konnaana

- wandi xanne jiidanda
- katta an bicca gunnen siinen katondi
- kaanin siinen katondi
- a ga na kara an na saada kita
- sooninke ni tuwaaxu
- sooninkaaxu ni kitaabe
- sooninke tegefo ALLA namatiye ga kanma
- haasidi ga ma a silifanda
- sooninke ni xuso
- lenbure ga ra nta a wuttu
- sooninke ni sowoye duuro
- sooninkaaxu ni xeeri duuro
- ALLA gan na sooninke toqo sooninkaaxu da.

Alahaji Njaayi

Seerande

- 1- an ga fin be tu soxo-deben di yogonu ko?
- 2- Sefe ke soxo-debe kanma ti a natali ke yi:
  - A na kan moxo?
  - Kan bire ni saasa?
  - Mani wayi nan ña?
  - An yaaxen na mani ya?

- 3- An ga demu soxodebe be walla maxankonje safa a kanma, a fo roxe lenkaccu 15.

Gonbonje

Kooraade

Kooraaden ni: sefe ya, o ga koyindini ma koorindini t'a yi. Xo: **ke** yaxare gemunte ni. **Ku** lemunu du-doxotonton ni. **Keteeren** xaranlenma faayi riini. **Kutuurun** yigu ga taaxunu. **Ken** yaxanne. **Kun** naanu.

Kooraaden taxandu :

- 1- fo tinten bajo xo: **ke** xalibe   2- fo tinten soroba xo:
ku yittu.
3- fo naxandon bajo xo: **keteeren** yigo.   4- fo naxandon soroba
xo: **kutuurun** yigu.
5- fo laaten bajo xo: **ken(kenni)** yaxare.   6- fo laaten soroba
xo: **kun(kunni)** yaxaru.

Korosinde:

Kenni = ken. Kunni = kun.

Kooraadu ku fofo koyinden wa ñaana t'i ya.

Kooraadun wa koyinden ñaana katta sere (yigo, yaxare), fo, do fonmuume.

Seerande

1- ku jaabi;

- Kooraaden ni mani ya?
- Kooraaden taxandini katta taxandu manime yi?
- Sikko ko kooraadun taxandun di d'i misaalu?
- Xawansa riiti kooraadun bajonun sikki ya?

2- Misaale riiti ku yi;

Ke .....
Ku .....
Keteere .....
Kutuuru .....
Ken .....
kenni .....

3- Kooraaden ña katta ku yi;

Jaxe, an d'a naxan .....
nan laatu.
Debe, an d'a laatu .....
siri, [naxando].
Naanu, an d'i laatu. ....
Yaxannu, an d'i .....
laatu siri, [naxando].
Xalibe, a wa saq'an .....
kaaran ña
Kitaabu, i faayin an .....
tatten ña.

Masalankitti tanmu do baanandi

Wuruho kurunba [Niñadun-fuure]

Lenki ni fuuren dangi kootan ya yi, debinlenme yogo ya ni ke yi, fuure ke dangini t'a yi, debe ke toxon ya ni: Jaamu. Huure ke giri gelli suxuba ke, mexen 7:15 [mexen ñeerun ga dangi ti saqo tanmi do karago], a dasuxuba hanan su ña wurunu ma beeteyen bire, fuuren ronten faayi Jaamu, a d'i nuxun gille, a do huuron gabon tokkinton ga do me yi, i wa katti ma huuro seegi, a ga roono deben di a wayi n'i tan morandi fonne-fonne! Ma a ga riini sigi sigira ña, na fonlaqun wuñi, soron nan kite na palanteerinun baahun yanqandi.

Soron su wa direne katt'a yi, i d'i xobe hoonu; yitti renmun do ñexen soronten d'a biyinte, makka biyinten do xeela, kiye do juxuna barabarante, yogonun xa do jeye, xoolinñe, mentenñe, sere su w'i xallen gaagana.

Fuure dunkon xa d'i yinmun bagandi do palanteerinun ña, i ga a mulla nan xobe jaagundaanon ña, i wa xobefoonun jonkonun tirinden ñaana, yogonu wa xobene yogonu wa faayindini.

Saqo [15] dangi halle, fuuren da korone katu taanu sikki ña, ken falle nan manqan xoore bagandi, dinkan daganten faayi !!

yinkolla baanen wayi na fuuro manime xiiri, a ga xo ninginanga dagante !!

Ke fuure ya ni ñiñadun-fuure ma donɗan-fuure, a killen dabarinten ga ni ti mexen ña, tattun filli ya ni, i hilli naxan wa da jaara baane me yi, huuron gabon rawa tokkini yinkolla baanen ña a g'i xiirini.

Seerande

- 1- Ku jaabi bakka masalankitte ke di.
  - Fuure ke faayi dangini ti kan debeyi?
  - Huuren giri kan bire?
  - Huuren ga sigi soron da mani ña?
  - Fuure dunkon d'i yinmun bagandi do palanteerinun ña, I na mulla mani ña?
  - Huuren da saqo manime ña sikki sigiran ña?
  - Ke fuure ni kan fuure yi ?
- 2- Ku tonɗondi ti (✓) ma n'i gaarandi ti (X) nan bogu masalankitte ke di.
  - Huure ke faayi dangini ti Jaahunu ya yi. ....
  - A giri gelli mexe karago (5:00). ....
  - Yinkolla baanen ya faayi huuro ku xiirini. ....
  - An da yi riini sigi a nt'i tan morandini. ....
  - Fuure ke da saqo 15 ya ña sikki Jaamu. ....
  - Ke fuure ya toxon ni: fuura kanpinte .....
  - Huure ke ga na sigi gaagandaanon d'i yokkun wa wurunu katt'a yi. ....

Xanbanna:

Ñiñadun-fuure, donɗan-fuure

Jiidun-fuure

Fuura-kanpinte

Mexen kille

Mexe

Saqa, a soroban ni: saqo ma saqanu.

Beeteye, na wutu mexen 8 katta mexe 10 suxuba

Huura, soroba huuro, ku be ga tokkini fuuren yinkollan na, i g'i xiirini, soron ga roono i di.

Kiyen, sere

Jeye

Juxuna

Ninginanga, samaqe yogo ya toxon ni

Seerande

- 1- Sefe Diñadun fuuren kanma, i ga ke be tu a kanma;
- 2- Ku tirindu jaabi ke huure kanma;
- 1- Mani noone na huure ke yi?
- 2- Sere wa huure ke di ba?
- 3- Palanteerinun wuñinten ya ni ba?
- 4- Fon raqe w'a yi ba? A na kan moxo?
- 5- Safande wa fuure ke kanma ba? Mani ni?

Gonbonje

CEEEXE

Ceexen ni: sefe be wure ga nt'a da, a baane, m'a gan ro digaaamen di.

Ceexen wa taxandini katta taxandu karagi (5):

- 1- Saamandaana; Hari, saado, Gelli, katta .....
- 2- Yakkarinto; Kanma, kaara, kaane, falle .....
- 3- tappu(tappaado); yelli, na, xadi, bari, ganfi, gansi, kuudo, kuja.....
- 4- Tunsindaano (battaano): da, ŋa, ya, yi, ga , na, nan, ya , yi, ,yan.....
- 5- Deemanda; wa, wayi, ni , ñi, ña, ñaana.....

1- Saamandaana

Saamandaanan ni: sefe ya, ma ceexe a ga kacce be ga sefon naxa koyini; a ga sikki digaaamun filli naxa, xo: Malle wa terrene katta kan ŋa. A da a faayi ti a yaaxe. A daga gelli daaru. Banta daga ma Senegaali. Jaaba ri saado i ga riini.

a)**Gelli** na dingira, bire, do jopperan ya koyini.

1-gelli daaru ma lenki sooninkan xanne ma yille.

2- gelli fanje ma gide a su soxaano do tangaano.

3- gelli suxuba ma wuro kanme ga texene o ma yige.

b)**Hari** 1- hari daaru lemunun su daga xara Birante ma daga.

2- hari daaru tangaanon da fayaanon raga yere.

3- hari fonmuumun xa saage xaranja xo seron(soron) moxo.

c)**Saado** na biren ya koyini.

1- saado ñaxan ga riini maañon da yokkun su xobo.

2- saado xaaxon ga tinkono deben wa dingiran gemundini.

3- saado wuron ga xasono i da mukken wuyiran sirondi.

d) **Katta** na xenpan ya koyini.

1- katta kanme ga texene o na ke xuuto lori.

2- katta xa ga yillun ganana xa da dingira dabari.

3-katta fayaanon ga an yokkun fayini i soroga siri.

e) **Ma** na xenpan ya koyini.

1- ma muñinte su ga da yeeren xamu na wuyin toxo a da.

2- ma soxaano do xaranjaanon su ga ñero fankan noxo.

3- ma korinte do kitanten su ga ri ñoro fankan noxo.

f) **Ti** na surumaaden ya koyini.

Bononten da yiganden su yiga ti i noogen ña. Bonsonje su ra nta kaanan dagana ti wandi xanne. Fatanbinu nan xoto ti xaranjen do soxe o na kisi xoto.

Saamandaanon gaben ya ni;

Xo: gelli, katta, ma, saado, hari, ti, kafini, ken-dinma, ken-bire, ken-moxo, ken-saabuda, ken-kuna, ken-falle, ken-di, ken d'a moxo su, ken batte.

korosinde

➤ I wa roono digaamen noxo: Jaaje ri gelli suxuba, Gaayi ri o noqu saado wuron ga xasono, an kittun yanxi katta an ga yigene, lemunun xenxe ma suxuba i ma hari heeji.

2- Yakkarinto

2- ***Yakkarinten ni:*** ceexu be ga yakkari do toxon do gollen batte, m'a ga fin ga ña dingira be, fongumen- fintenjera ma fin giriran bangandini.

Kanma, kaara, kaane, falle, wure, banje, batta, noxo, maxa, jo, di, ña, ne, batte....

Dingira girira tenjera

Xawansanu:

Musaala wa Bereji kanma, Bakkeli su nta giden kanma. Maama nta Koran kanma .

Hayire wa Gajaaga kaara, Booxooro wa xaarixooro kaara, Jonboxu wa Xaayi kaara.

Xaranɗen wa fo su kaane, fo su ma ña soxen kaane, sange nta ho su kaane, ho su nta soobe kaane .

Tuumaye wa tanpiye falle, newoye wa xotoye falle.

Dinmen wa dinden wure, yigaanon wa biiren wure.

Ñooro wa Xaayi banɗe, Koli nta dagana sere banɗe.

Kiyen wa wuron batta, xooreyen wa leminaaxun batta.

Guccube wa fan renme xanne, sooninkon ntaxa geeji xanne.

Tangaana nta guufan noxo, maarun ro booton noxo.

Kuren wa Sanba maxa, kan wa kaagumen maxa. Taxandi fon wa manganen jo.

Lemunun wa konpen di, bakkaanen faayi tagayen ɗa. Natalin wa kobin ɗa.

Seerande

a)- Ku jaabi ti gonbonɗen faamuyen ɗa.

1- Ceexen ni mani ya ?

2- Ceexen taxandini katta taxandu manime? I ko?

3- Misaale riiti ceexen taxandun ɗa?

4- Samandaanan ni mani ya ?

5- Yakkarinten ni mani ya ?

6- Daga Samandaana ma Yakkarinto muuru masalankitte ke noxo ɗa?

b)- ku bogu me di katta saamandaana do yakkarinto;
 Kanma, saado, kaara, katta, kaane, falle, wure, Hari, banje,
 batta, noxo, maxa, jo, gelli, di, na, ne, batte.

Yakkarinto	Samandaana
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

c)- Ku ro xawansan di;

kanma	.....
ma	.....
gelli	.....
banje	.....
wure	.....
kaara	.....
katta	.....
xanne	.....
batta	.....
Hari	.....
saado	.....
noxo	.....
falle	.....

d)- Yindun-safande

Sooninkon Maarinden Kafon Ejipt

Kafon da koronsinden ña jaman jelin ña sooninkan renmun da, katta faragallun ña, ga feti tuwaaxu yi ma naame, ken ni fo ya a ga baxabandini, hari ke bonsonɗe kiteyen baane. Fo xatamante, a na gollen ya waajibindini na bonsonɗen ke tere killen yilla jelinɗa tana yi ken g'a toqen d'a duumayen senbendini.

A do rajanbe ya gelli o danqanaaxu nan ti seraaxu wa fatanbinnira da, a bangante ga ni do debinkaaxu fuutunte kaman-siinon do giddun noxon di, gelli fo waajibinte: na du doxoteyen moxon mansu ña ke seraaxu banganden d'a sabatinden da wasoyen do danbinden su jonginten g'a yi.

Masalankitti tanmu do hillandi

Laxabure ma kara siine

Ke ña nan xaso, laxabure ma yan kara. gundu foonin su da me kafu t'i n daga duwa laxabure da. I da killen raga nan daga, i kira terene ma lelle, i ma katu joofene. laxabure deben ña. i ga kiñe laxabure d'i baasu gunbo, gundun foonun ti: laxabure duroxoto gunbu muuma! A n nawaari.

Ken falle laxabure da gunbon xurusi, n'a xeexe, nan kite nan ri tiyen saada, saado sikki. A ti: saada fana, ken ni sere be ma ga kara, saada fillandi, ken ni mukkunin jaatigi ya xalle, saada baane yan toxo, laxabure ti xoro na a xaaxa. Laxabure yinme xurufu saadan kanma, mukkunin kume.

Duna noxo seren maxa i kiteyen ña xo laxabure kiteye, ken falle soron na bara an d'an kiteyen su yi.

Xa marenme: Denba Jomon Sumaare Laani Moodi.

Seerande

1- Ku jaabi bakka masala ke di;

- Manin da laxabure kita?
  - Gundu foonun ri mani ya laxabure ne?
  - Laxabure da i baasu man ya?
  - Gundu hoonun da mani ko laxabure da a ga d'i baasu gunbo?
  - Kon da gunbo xurusi?
  - A da saada saado manime ?
  - Ke masala toxo sooninken di?
- 2- Ku tonɗondi ti (✓) ma n'i gaarandi ti (X) nan bogu masalankitte ke di.
- Laxabure yinme yan da gunbon xurusi. ....
  - A da saada kini mukke su yi, do a yinme. ....
  - Saado ku ni saado sikki ya yi. ....
  - Mukkunun yan da gumbon xeexe. ....
  - Laxabure ti xa ri o na ciyen su xaaxa. ....
  - Laxabure yinme yan da ciyen su wutu.....
- 3- An da mani faamu ke masala di, masala ke nafa;
- .....
- .....
- .....
- .....

Xanbanna

Gumanɗe, gunanɗe, ɗunanɗe, dangumaane, danɗamaane.

Laxabure, turunɗe

Gunbo, nan yigo.

Baasu; kuyen ya ni an ga kinni an sere xoore yi baronde da.

Xurufu; nan jiiti fon kanma, ma nan jorum'a di.

Saada; na hon taxandi taxandi, an gaba ciyen ya yi.

Jaatigi; mukkunun ga na yanqa sere be, ken ya ni jaatigi.

Mukkun jaatigi.

Xaaxa;

Xurusi; na nan xurusi, ma jaxe.

Taalinu

• *Sooninkon ti:*

1. Jooten yitten ni; Sooben do n'an haqiren toxo du di.
2. danbarikutaanon nan sefe me da saado i bicca ro danbarin fon di.
3. Ba-saqa d'i xallen kita saxxen ya di xa sikkaanon ya n'a maxa.
4. An ga n'an daga kaanen xarilenmen xaliha an xonnen ña, an kalla an batten ya di.
5. An kara gundon ga na xalihe an xonnen ña, yillen nta karen'an ña.
6. T'an ga ma fo ña fo nta konñini.

Seerande

- 1- Taalinu tanmi riiti sooninkan xannen di?
- 2- Dangumaane baane masala, an n'a safa?
- 3- An na mani tu MADIKAAMA kanma?

Madikaama:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Gonbonje

Ceexen taxandi kuttu.

3- Tappaado

Tappaadon ni: sefe ya, ma ceexe a ga sefon tappa na kaccu be ga i naxa bangandi. Xo: Nangalle do Maxa daga. A xara nan tui. An daga xa an ma joofe.

A kaccu

Do; siitinde. Xo; xawansande. Nan; siitinde. Walla; sugande. Xa; baratiye, bangande. Ma; sababu, bangande, kabande. Baawo, bawo, bawoni; bangande. Ganta; bangande. Ganta ti; bangande. Ga na; sarati. Natoxo; baratiye, balluye. Natoxo ti; baratiye, balluye.

Yogonu faayi ;

Janqa-janqa, jaaxa, n'a ñi, yelli, na, ken di, hari, a ga ña moxo su, harisa, xadi, bari, beri, Ganfi, gansi, kuudo, kuja = kuna.

Xawansanu:

Dalla do Banbi daga gunnen di, Bintu wa xo Bija , Baaba da digaamen mugu bari (beri) o ga fe, Banta wa fexene an wa baawo an nan jewu, yaxarun gan maxa Sooninkaaxun tanga ganfi o nta du tuunu.

Yaxarun ganda WAGADU danben xara gansi o nta mungunu, O da nagaan raga kuudo naanu nan maxa sere bonondi, xa o ma kisi.

Nagaan nta nagaanini ken kuja (kuna) o n'a wara, Haawa daga kuuñindi na toxo a soron ri a falle, Hadama ma daga Saajo kuuñi na toxoti a nta sere daronu.

4- Tunsindaano (battaano):

Battaanan ni; sefe ya, ma ceexe, a ga golle ma toxon tunsini Xo: A da bataaxen xeyi a da. A da bataaxen xeyi a yi – ya - (ba)? 4- A da tanbon wutu an na – a yi – ya.

Xo: yaxarun da deben kuura. Kaarankon ga duroxoto gundunkon tuuma.

SOONINKON su na xaranjaanon deema o na kaanan daga. A wayi nan ri.

Kaba ni yigu xooren ya. Sanba da xalisin kini Saajo yi,
Dullinten yan yigene. Jarinten yan guurunbene.

Korosinde

1- A wa fongumen bangandini. Xo: in da bataaxen safa an da. Malle da xalisin xeyi an da.

2- A wa fin tenjeran koyini. xo: in da xalisin xayı a yi – ya. in da tanbon wutu an ɲa.

Battaanon gabon ya ni

Xo: da, ɲa, ya, yi, ga, na, nan, ya , yi, ,yan. ....

Xannen-maxa xanne-da fongume.

5- Deemanda

Deemandan ni: ceexe be ga riini gollen deema, ma nan ri do toxo batte ma maxankuto a ga sikki gollen batte. xoyi; wa , wayi, ni , ñi, ña, ñaana, [wa, ñanɲe]. xo: Banbi wa yigene, Gaayi wayi nan ri, Maamu ni leminen ya , lemunun ñi xarana, Ganda ña xaranjaana, Sooninkon wa ñaana kaananko, a n da giri Alla yi, a da yiganden yiga.

Korosinde

Gollu tananu wa no fin be nu ga feti ku yi, i ga golle ma toxo ma maxankuto batta.

[D – W]

Konɓen ga na yi [ɲ] xannen kinni, a safene ti [ɲ ma w] kanbire ?

1- A wa safene ti [ɲ] kun da yi:

- Ceexen ga na yi [Yakkarinto, Tunsindaano] xo: bakkaanen faayi tagayenɲa. Natalin wa kobinɲa. A da tanbon wutu an ɲa.
- Toxo ga na yi xo: ɲana; leminanɲana.

2- A wa safene ti [w] nan koni ti (ɲ) biran be:

- A n da ri ceexe deemanda (golli joppante, golli riyinte) xo: in wa yigene, in wa riini safandi.
- Toxo be safanten ga ni ti (w) [n] ga n'a saama, xo: watte; an watten moxo lenki?

[Ñ – Y]

Konɓen ga na yi [ɲ̃] xannen kinni, a safene ti [ɲ̃ ma y] kanbire?

1- A wa safene ti [ɲ̃]:

- A n da ri ñanɓen biren ɲa ma ceexe(deemanda) xo: in ɲ̃a yigo, an ɲ̃i yigene, a wa ɲ̃aana du da yigo, xa wa riini ɲ̃a kaananko.
- Toxo xo: Ñaame; an Ñaame na minna saasa. Ñanɓe...
- Golle be [ɲ̃] g'a joppaadun ɲa, xo: ɲ̃axa; o n ɲ̃axa. Ñaxali; an ɲ̃axali.

2- A wa safene ti [y] nan koni ti (ɲ̃):

- Ceexe tunsindaanan ga na yi xo: Kaba ni yigu xoorenya. Dullintenyan yigene. Jarintenyan guurunbene.
- Toxo (n) d'a saama xo: yaaxe; an yaaxe. Yaqe; an yaqe.
- Golle (n) d'a saama xo: yige; an yige. Yere; an yere. Yaxi; in yaxi.

Seerande

Ku jaabi.

- mani ni Tappaadon ɲa?
- Deemandan xa ni mani fon danbe yi?
- Daga Samandaana ma Yakkarinto ma Tappaado ma Deemanda do tunsinda muuru masalankitte ke noxo ɲa?
- Deemanda do Tappaadon bakka me di kan moxo?

2- ku bogu me di katta saamandaana do yakkarinto do deemanda, a do tappaado do tunsinda;

Kanma, saado, ya, kaara, wa, ganfi, toxo, ña, katta, bawo, kuudo, kaane, yi, falle, ñi, wure, ña, Hari, banje, ña, batta, noxo, maxa, jo, gelli, di, ña, ne, batte.

Saamanda	Yakkarinto	Tappaado	Tunsinda	Deemanda
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....

3- Ku ro xawansan di;

kanma	.....
kuudo	.....
ma	.....
ña	.....
gelli	.....
di	.....
banje	.....
kunja	.....
wure	.....
bari	.....
kaara	.....
yi	.....
katta	.....
wa	.....
xanne	.....
batta	.....
ña	.....
Hari	.....

saado	.....
ñi	.....
noxo	.....
natoxo	.....
falle	.....

Saagande

1- Seerandu

- 1- Ku jaabi ti gonbonnen faamuyen ɗa
- Gollen ni mani ya ?
- Gollin-yinmen ni mani ya ?
- Gollen taxandini katta manime xenpeyen kaara ? i ko do misaalu?
- Golli tuyinten ni mani? Golli tuyintanbalin ni mani ya?
- Mani ni golli seegadunke ?
- 2- Misaale riiti ku yi;
- Golli seegadunke minna.
- Golli seegadunke tinmanda.
- Golli tuyinte, do golli tuyintanbali.
  - Ku misaalu danbijewu katta i kamannun ɗa;
- Binta daga, tippen siro, Maama da yillen goro,a yere Koran wure, Maamu da maaron joxu, in yanqindi, Baccinne da du sufa, biirun sigi ti me.

Katta:

golli dangaana.	.....
golli tuyinte	.....
golli xenpaana	.....
golli tuyinbali	.....
golli seegadunke minna	.....
golli seegadunke tinmanda.	.....

- Daga gollu tanmi mundu masala ke di (sooninkara yaxu).

1 -	2- .....
3-	4- .....
5-	6- .....
7-	8- .....
9-	10- .....

2- Seerande

a) Ku jaabi ti faamuyen ña;

1- Gollen taxandini katta birenu manime? I ko na misaale kini baane su yi?

2- Golli danginten ni mani ya?

3- Golli koomanten wure ko o da?

4- Golli joppanten dabarini kan moxo?

5- Manin kappa golli kurunban ña do manin bakk'a yi, na golli riyinten dabari?

b) Ku tinmandi ti an faamuyen ña;

- .....: toxo + wa + riini + golle, misaale

.....

- Fi kurunban wa dabarini ti: toxo + ... + golle + ...+ sigiri lagare be ga gollen ña, xo: Sinbara + wa + daga + n + a; Sinbara wa dagana.

- O: koomanden wa ñaana ti; o + nan + gollen ña (o + n + golle),

.....

- .....: toxo + ..., xo:

Sinbara + daga, Sinbara + daga.

c) Misaale riiti ku yi;

1- Golli koomante: an; sefanlenma, o; sefaano, xa; sefanlenmo.

2- Golli riyinte.

3- Golli joppante.

4- Golli kiite.

d) ku wara golli kiiten ña;

Gollu

golli danginte

In wa dagana kaanun di

.....

A wa jaxen xurusini.

.....

Ñaame wa riini sore.

.....

Lemunun wa yanqini

.....

Xaranlenmon wa riini yige

.....

Daga gunnen di

.....

O n yige

.....

Xa maxa a bonondi

.....

2- ku denŋe katta golli joppanten ŋa.

Gollu	Golli joppante
Denba daga Ganbiya	.....
Jaare Seega ri Tiringa	.....
Maarena	
Yinmanke taaxu daaru	.....
Kafon woyinden ña xast	.....
naxatandi 1	
Xaranmoxon ri	.....

3- koomanden ña ti ku gollu yi.

Gollu	Golli koomante
ri	.....(o) .....(an)
soxo	.....(xa) .....(o)
setu	.....(an) .....(xa)
bogu	.....(o) .....(an)
xara	.....(xa) .....(o)

4- ku golli riyinten riiti.

Gollu	Golli riyinte
Batugunne daga	.....
Moritaane	
Hiisiru Biraama wa	.....
xiinene lanben di	
Kaba da gajann̄en kutu	.....
Biramasa do Maadi wa	.....
terinkene	
Kafon wa wurugini a n c	.....
giri Alla yi	

7- Yindun-safande.

Maxanbaane;

Sooninkon tini ko da maxanbaane?

Maxanbaanen ni : **1-** An da hoobe xata a g'a ragana. **2-** An da hoobe raga a nta dugutan'a yi. **3-** An d'i kitten ñoomi hoobe yi a wa regen'a yi. **4-** An d'i be tox'i halle ken ntax'a kitta. **5-** A ga bog'i batten di do hibe yi, kamanna kallanken dun?uyen di a d'a wa riini. Ku ga ni sere be maxankuton wa ; ken ña ni Maxanbaane. Xa r'o dudoxoto, hi nta kitene ho nta kitene toxo nta kitene; m'an nan tanpi an nan gollu. **S. : Musa yatabare.**

3- Seerande

1- Ku jaabi t'an faamuyen ña, bakka gonbonje ke di.

- Tirindaaden ni mani ya? Do misaale?
- Tirindaaden noonun ni manime? I ko d'i misaalu?
- Kiilunten do biren kappa kan tirindaade di?
- Misaale riiti [kan] ña; bire, kiilunte, fo, fonmuume?
- Tirindi tonben ni mani ya?

2- ku tinmandi, n'a ña masalanlenmaaxun ña;

A : .....

B : .....

A : .....

B : .....

A : .....

B : .....

A : .....

B : .....

3- tirinden ña ku toxonu kanma;

.....?

Jaxe .....

Birahima .....

.....?

Wagadu .....

.....?

Xasu .....?
 mukke .....?
 30 .....?
 .....?
 Tonge .....?
 .....?

2- Ku sefankaanu yilla tirinden ña;

Maagu daga makkan teenun .....?
 ña. ....?
 Gelli tenenqe ke koota .....?
 Sirandu watunten ya ni. ....?
 Madibiramu daga Senegaali. ....?
 .....?
 Yere yan kani Ñaame yi i ga .....?
 da teenun taxandi. ....?
 Laxami wa riini xasu .....?
 karagandi tanmun do karago .....?
 Mexen tanmun dangi ti .....?
 tanpille do saqo karagi .....?
 wacca.

5- tirinden ña ti ku tirindaadenu yi;

Ko .....?
 koonu .....?
 kon .....?
 koonun .....?
 Mani .....?
 Minna .....?
 Manime .....?
 yaala .....?
 Kan .....?
 Ba? .....?
 Kan moxo .....?
 .....

6- Yindun-safande

Sooninkon Maarinden Kafo Ejipt

Kafo ke taxaxu siine 1971(I.S.F. 1):[**Isa Saareyen Falle**] na me deemanden boyi sooninkan remun naxan ña, a siginten ni ti maarinde [naaminde] tontenin ya yi, nan hanmintaaxu ti naamen do tuwaaxun do kappen gemunde. A d'a wa xirindini katta me deemandi banganten siginde sooninkan renmu su do me naxa xerexere yi naamindaano gell'i ya, ti tuwallenmaaxun yonkin sanqinden da, do tuwaaxu ke danbe renmu su do me naxa. Na tuguti; tuwallenmaaxun do tuwaaxu surumaaden ni: baanaxun sanqa sere baanen kaane taaxen tanganden da ña do kafo, faaban kan do sere gumaaxun haqun tangande. Saage tibabunun naame-maranden do i simaye, ken ya ni bonen wa fatanbinnira saraaxun kanma do i debinkaaxun sankuden, n'a ña gollu gemunte ya a ga fatanbinnira xannun xaranjen d'i wuriginden nagaanini, kuudo; I nan maxa burexe do biren ña.

4- Seerande

1- ku jaabi;

- Kooraaden ni mani ya?
- Kooraaden taxandini katta taxandu manime yi?
- Sikko ko kooraadun taxandun di d'i misaalu?
- Xawansa riiti kooraadun bajonun sikki ya?

2- Misaale riiti ku yi;

Ke .....
Ku .....
Keteere .....
Kutuuru .....
Ken .....
kenni .....

3- Kooraaden ña katta ku yi;

Jaxe, an d'a naxan nan laatu. ....
Debe, an d'a laatu siri, ...
[naxando].
Naanu, an d'i laatu. ....

Yaxannu, an d'i laatu siri, ...
 [naxando].
 Xalibe, a wa saq'an kaaran ɗa .....
 Kitaabu, i faayin an tatten ɗa. ....

5- Seerande

a)- Ku jaabi ti gonbonɗen faamuyen ɗa.

- 1- Ceexen ni mani ya ?
- 2- Ceexen taxandini katta taxandu manime? I ko?
- 3- Misaale riiti ceexen taxandun ɗa?
- 4- Samandaanan ni mani ya ?
- 5- Yakkarinten ni mani ya ?
- 6- Daga Samandaana ma Yakkarinto muuru masalankitte ke noxo ɗa?

b)- ku bogu me di katta saamandaana do yakkarinto;

Kanma, saado, kaara, katta, kaane, falle, wure, Hari, banɗe, batta, noxo, maxa, jo, gelli, di, ɗa, ne, batte.

Yakkarinto	Samandaana
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

c)- Ku ro xawansan di;

kanma	.....
ma	.....
gelli	.....
banɗe	.....
wure	.....

kaara	.....
katta	.....
xanne	.....
batta	.....
Hari	.....
saado	.....
noxo	.....
falle	.....

d)- Yindun-safande

Sooninkon Maarinden Kafon Ejipt

Kafon da koronsinden ña jaman jelin ña sooninkan renmun da, katta faragallun ña, ga feti tuwaaxu yi ma naame, ken ni fo ya a ga baxabandini, hari ke bonsonñe kiteyen baane. Fo xatamante, a na gollen ya waajibindini na bonsonñen ke tere killen yilla jelinña tana yi ken g'a toqen d'a duumayen senbendini.

A do rajanbe ya gelli o danqanaaxu nan ti seraaxu wa fatanbinnira da, a bangante ga ni do debinkaaxu fuutunte kaman-siinon do giddun noxon di, gelli fo waajibinte: na du doxoteyen moxon mansu ña ke seraaxu banganden d'a sabatinden da wasoyen do danbinden su jonginten g'a yi.

6- Seerande

1- Ku jaabi.

- mani ni Tappaadon ña?
- Deemandan xa ni mani fon danbe yi?
- Daga Samandaana ma Yakkarinto ma Tappaado ma Deemanda do tunsinda muuru masalankitte ke noxo ña?
- Deemanda do Tappaadon bakka me di kan moxo?

2- ku bogu me di katta saamandaana do yakkarinto do deemanda, a do tappaado do tunsinda;

Kanma, saado, ya, kaara, wa, ganfi, toxo, ña, katta, bawo, kuudo, kaane, yi, falle, ñi, wure, ña, Hari, banje, ña, batta, noxo, maxa, jo, gelli, di, ña, ne, batte.

Saamanda	Yakkarinto	Tappaado	Tunsinda	Deemanda
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....

3- Ku ro xawansan di;

kanma	.....
kuudo	.....
ma	.....
ña	.....
gelli	.....
di	.....
banje	.....
kunja	.....
wure	.....
bari	.....
kaara	.....
yi	.....
katta	.....
wa	.....
xanne	.....
batta	.....
ña	.....
Hari	.....
saado	.....
ñi	.....

noxo	.....
natoxo	.....
falle	.....

	Xasun toxonu Soonin di	Les mois	Months
	Sooninke	français	English
1	Sooma	Janvier	January
2	Joona	Février	February
3	Maari	Mars	March
4	Birelli	Avril	April
5	Birero	mai	May
6	Jowoye	Juin	June
7	Jowoyelli	Juillet	July
8	Juxa	août	August
9	Wura	Septembre	September
10	Kankuti	Octobre	October
11	Nafabire	Novembre	November
12	Dagabire	Décembre	December

1- Xasanne. 2- Xasanne-xoxone. 3- Annabinwaqe.
4- Annabinwaqe-xoxone. 5- Jimini-fana. 6- Jimini-lagare.
7- Saaban-fana. 8- Saaban-lagare. 9- Sunqaso. 10- Minaxaso. 11-
Naxanqaso. 12- Baana (baano).

Kootanu / les jours de la semaine

gikoota = sibiti
kakoota = alahadi
makoota = tenenqe
gonkoota = taraata
ndekoota = araaba
akoota = alaxamisa
inakoota = juma

2307 n'a wutu Wagadu tunkaaxun taaxen ŋa. [wagadu taaxu: 300 siine Isa kaane].

2307, age de l'empire du Ghana, depuis sa fondation a nos jours.

2307, age of Ghana empire, from its foundation to now.

Koyiye

Digañinme tappe

Deren

Roraqe	2
Kandande	3
Maamande	4
Sooninkara taaxe	5
koyiye	6
Masalankitti ñeerundi	7
Seerande	8
Xanbanna	9
Seerande	9
Masalankitte fillandi	11
Kuuñinden do me Tuyiye	11
Seerande	12
Xanbanna	13
Kuuñindu	13
Gonbonqe	14
Sigiru	14
konjun	15
Xotonden	16
Seerande	17
Masalankitte sikkandi	19
Soxaano	19
Seerande	20
Xanbanna	21
Seerande	21
Gonbonqe	23
Guda	23
Sefe	23
Sefanka	24
Golle	24
Golle birenu	24
Yillande	26
Seerande	26

Masalankitti Naxatandi	29
Kore	29
Seerande	29
Xanbanna	29
Seerande	30
Gunbonɲe	30
Degaame	30
Diganka	30
Digañinme	32
Seerande	32
Masalankitti karagandi	33
Royen koota	33
Seerande	34
Xanbanna	34
Xaran suuge	34
Seerande	35
Gonbonɲe	36
Sefen taxandu	36
Toxo	36
toxo taxandu	36
Toxon gollu	38
[N] tuyinda	39
Kobonsinde [‘]	39
Seerande	39
Masalankitti tunmundi	41
Gollanbo	41
Seerande	42
Xanbanna	42
Seerande	43
Gonbonɲe	43
SEEGA	43
SEEGAN NOONU	43
SEEGAN GOLLU	43
Seerande	45
Saagande	47
Xasun do kooto	53

A safanden ñame: XASU 01/10/2008

Xaňakoota

Safadaana:

Madi Ibrahim Kante

Ti: Madibiramu kante nan saare Tiringa Maarena Xaayi mara Ma
jamaanen di, siine 1982/ xasu 01/27.

SOONINKON MAARIDAANO KAFO

EJIPT

BP.1172 Attaba Caire Egypte.

E-mail: madibiramu@yahoo.fr

Kantela2@hotmail.com

www.soobe.fr.tt

Tel (kittin xalle) : (0020) 104377011